

אודות הקול הנשמע מהמעיל¹⁸. אפשר שהשמעת הקול נובעת מצירוף כל הפעמונים יחדו, ואולי הוזהב היה מעורב בסיגים ממתכות אחרות²¹.

סיכום

צורת הרימונים מתוארת בגמ' "כמין רימונים שלא פתחו פיהם". נראה שיש בדבר פירושים שונים, האם הכוונה לרימון בשל שלא נתבקע, אבל 'כתרו' פתוח (רש"י), או לרימון בתחילת צמיחתו שראשו מחודד בטרם נפתחו עלי ה'כתר' (משתמע בר"א בן הרמב"ם ובערוך).

שיטת רש"י ורוב הראשונים שהפעמונים ניתלו בין הרימונים, וכן משמע באונקלוס וברמב"ם. הרמב"ן סובר שהפעמונים ניתלו ברימונים עצמם. במקורות מזמן הבית יש עדויות סותרות בעניין זה.

פעמוני הוזהב השמיעו קול בנקישת הזוג בענבל, ויש אומרים שהדבר שני במחלוקת (תוס' ותוס' יו"ט בקינים).

שתנא קמא סובר שהקול נשמע מהקשת הענבל בזוג. אולם פירושם תמוה, כיצד יתכן שהקול יישמע מהקשה בצמר?¹⁸ ושאר הראשונים פירשו אחרת, שאמנם הצמר עצמו אינו משמיע קול, אלא שהוא משמש לעשיית המעיל, המשמיע קול בפעמונים (רז"ה), או לעשיית הרימונים עצמם (ראב"ד, רא"ש).

בפשט המשנה יש מקום לומר, שהדעה "צמרו לתכלת" אינה מתכוונת כלל להשמעת קול, אלא שמלבד הקולות ניתן לעשות בכבש מצודה נוספת בצמרו, לתכלת של ציצית; ואם לא כן – ראוי היה שהמשנה תאמר "צמרו למעיל". כך עולה מלשון המדרש ('קטעי מדרשים מן הגניזה', עמ' סז): "שהאיל יש בו שבע מצוות: צמרו לתכלת, עורו לספר תורה, שתי קרניו לחצוצרות, מעיו לכינורות, שתי שוקיו לשני חלילין" (ובדוחק יש לפרשו על קול קריאת התורה)¹⁹.

יש להעיר, שדרכם של כלי זהב להשמיע קול חלש מאד, שלכאורה אינו הולם את התיאורים בדברי חז"ל והמפרשים

מערכה ריט. כפרת בגדי הכהונה (פח,ב)

עם ישראל, מביעה את שלמותו המוסרית של הציבור ומחאתו כנגד עבירות אלו (רש"ר הירש, שמות עמ' שעט-שפ). באופן פנימי יותר: הבגדים הללו חושפים תכונות מיוחדות הקיימות בנשמתם של ישראל, וזהו הכוח המכפר, שכן עוונותיהם של ישראל הם חיצוניים ושטחיים, ובטלים ביחס לקדושתם הפנימית (ר' צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, רסג). "כי כל ישראל כאיש אחד, וכאשר מתלבש כהן גדול בבגדי כהונה – דבר זה כפרה לכל ישראל" (מהר"ל מפראג, חידושי אגדות כאן). גם על פי שיטה זו, כאשר הוגדשה הסאה – לא עמד כוחם של הבגדים לכפר, והצטרפו ישראל לזיקוק בדרך של גלות ויסורים.

נעמוד על כמה נקודות בכפרתו המיוחדת של כל בגד, ולבסוף נדון בשאלות כלליות בעניין זה: על מי מכפרים הבגדים, ומתי?

א. כתונת

הגמ' לומדת שהיא מכפרת על שפיכות דמים, מן הכתוב: "ויטבלו את הכתונת בדם" (בראשית לו, לא). רש"י מסביר

הגמרא מביאה את מאמרו של רבי ענני בר ששון, המפרש את סמיכות פרשת הקורבנות לפרשת בגדי הכהונה, בכך שכשם שהקרבנות מכפרים, אף בגדי הכהונה מכפרים, כל בגד כעניינו על העוון המתאים לו. סוגיה מקבילה מופיעה במסכת ערכין (טז,א). גם בתלמוד הירושלמי (יומא פ"ז ה"ג) מופיעה רשימת בגדי הכהונה והעוונות שעליהם הם מכפרים, בשינויים מסוימים.

עניין זה של כפרה על ידי הבגדים מעורר שאלה: כיצד יש בכוחם של בגדים לכפר, ללא מעשה כלשהו של האדם? הרא"ש (מובא בשטמ"ק בערכין שם אות ט) אף שואל: "וכי בגדי כהונה מכפרין שלא יענשו אף מי שאינו שב בתשובה? אם כן למה גלו ישראל? והלא נתכפר להם על עבודה זרה שעבדו ועל גילוי עריות ושפיכות דמים!".

גדולי ישראל לדורותיהם עסקו בשאלות אלו, איש איש על פי דרכו ושיטתו. יש שהסבירו שלבגדים אלו נודעה השפעה מוסרית על הלוש אותם והרואה אותם, וזהו כוחם המיוחד לכפר (עקידת יצחק שער נא, הובא בתורת העולה לרמ"א, פרק מ). לבישת בגדים אלו על ידי הכהנים, כשליחי

צריך להשמע מחדר אחד לחדר הסמוך לו (וראה גם תוס' יו"ט תמיד פ"ז מ"א). וראה לעיל במובאה מאגרת אריסטואס, על הקולות המיוחדים שנשמעו מן הפעמונים.

21. בציווי על עשיית הפעמונים נאמר "זהב" גרידא (שמות כח,ג), ואילו בעשייה "זהב טהור" (שם לט,כה). אך גם בדברים שנאמר בהם "זהב טהור" נראה שמדובר בזהב נקי באופן יחסי (ויש לדון בהגדרת הדבר), ולא לזהב נקי לגמרי, שכן אינו ראוי למלאכה, כדברי שו"ת 'נכח השלחן' (ח"מ סי' י): "כי הכסף שהוא נקי ובר מכל וכל לא יצלח למלאכה מחמת רכותו כאשר נודע כל זה להבקיאים", וקל וחומר לזהב הרך.

18. אמנם תוס' מציינים שרימוני הצמר היו קשים. יש לציין לפסיקתא זוטרתא (לר' טוביה ב"ר אליעזר, מקדמוני הראשונים) בשמות שם, שכתב: "זוה נס גדול היה, שהפעמון היה של זהב, והרימון של תכלת וארגמן ותולעת שני, והיה מקיש וקולו נשמע כאילו היה כולו של זהב". אולם בדברי חז"ל לא מוזכר נס זה.

19. מפירוש הרמב"ם בקינים ניתן להבין שמדובר על מצוות בעלמא, שכתב: "וכשהוא מת קולו שבעה, נמצא זה בקלקולו נתרבו בו המצוות", ולא "הקולות", ולא הזכיר דבר מעניין המעיל.

20. הדימוי לכניסה לפני מלך בשר ודם, המוזכר במדרשים הנ"ל, משמעו שהקול

ג. מצנפת

המילה "מצנפת" בתורה התייחדה למצנפתו של הכהן הגדול דווקא, ואילו כובעם של הכהנים ההדיוטים נקרא "מגבעת", אולם בלשון חז"ל לא מצאנו הבחנה זו (ראה בהרחבה בשערי היכל למסכת יומא, מערכה קעח). מסתבר, אפוא, שהכוונה כאן גם למגבעתו של כהן הדיוט¹.

הגמ' אומרת, שמכיוון שהמצנפת גבוהה – מכפרת היא על גסות הרוח וגבהותו. המהר"ל (חידושי אגדות, גיטין ז,א) מסביר בקצרה: "כי הגובה והמעלה האמיתית יכפר על גסות הרוח שאין ראוי אותו גובה". נראה שכוונתו, שלבישת המצנפת יש בה בבחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דברי הימים-ב יז,ו), והיא מבטלת גסות רוח אישית. כיוון הפוך בעקידת יצחק (שם): המצנפת עשויה מפשתן בלבד, וזהו הדבר הפשוט ביותר שנדרש לצורך כיסוי הראש וללא פאר מיותר, ובזה כפרתה על גסות הרוח.

על פי עניין זה שהמצנפת מכפרת על גסות הרוח ניתן לפרש את המימרא (גיטין ז,א): "בזמן שמצנפת בראש כהן גדול – עטרה בראש כל אדם; נסתלקה מצנפת מראש כהן גדול – נסתלקה עטרה מראש כל אדם". כשיש מצנפת, השומרת מפני גסות הרוח, ניתן ללבוש עטרה ללא חשש שיבואו לידי גאוה, מה שאין כן בהעדרה (עיין במהר"ל, שם).

ד. אבנט

הגמ' מבארת שהאבנט מונח על הלב (עיין מערכה ל), ולכן הוא מכפר על הרהור הלב. הנחתו על לב האדם מזכירה לו שעליו לסייג גם את מחשבות לבו. טעם אחר: חגירת האבנט מלכדת את כוחות האדם ורותמת אותו לעשייה חיובית², ובכך נמנעים ממנו הרהורי עבירה (רש"ר הירש).

בירושלמי נאמר שהאבנט "היה מכפר על הגנבים, ואית דבעי מימר: על העוקמנים. אמר רבי לוי: שלשים ושנים אמה היה בו [כמנין ל"ב. כלי יקר, שמות כח,לט], והיה

שזהו רמז לעתיד, כלומר, השבטים ידעו שלכתונת יש סגולה לכפר על שפיכות דמים ולכן עשו כך לכפרתם. המהרש"א, לעומתו, מסביר שהגמ' לא באה להוכיח מפסוק זה שהכתונת מכפרת, אלא שהיא קשורה לשפיכות דמים: האחים בחרו להטביל את הכתונת מפני שהיא צמודה לגוף האדם ובדרך כלל היא מגואלת בדמו של ההרוג. פירושים אחרים לקשר בין שפיכות דמים לכתונת: הגוף הוא לבוש הנפש, כמו כתונת לגוף האדם (כלי יקר שמות כח,לט, על פי רבנו בחיי); הכתונת מכסה

את הידים והרגלים, כלי המעשה, ובכך הם מקבלים עליהם את הדרכת התורה למניעת כל פשע, ושפיכות דמים היא דוגמא קיצונית וחמורה לדבר (רש"ר הירש).

הגמ' מקשה על כך ממאמרו של ריב"ל, ששפיכות דמים מתכפרת בעגלה ערופה, ומתרצת שכאשר ידוע מי הרוצח, אלא שלא התרו בו – אין מביאים עגלה ערופה, והכפרה היא באמצעות הכתונת.

בירושלמי (יומא שם) מופיעה דעה לפיה הכתונת מכפרת על לבישת כלאים.

ב. מכנסיים

כפרתם על גילוי עריות מובנת היטב, לאור הפסוק שהביאה הגמ', לפיו מטרתם "לכסות בשר ערוה" (שמות כח,מב).

1. אם כן, בירושלמי ביומא שם הובא כראיה לכפרה זו הפסוק על אהרן הכהן: "וישם את המצנפת על ראשו" (ויקרא ח,ט).

2. ראה מערכה ל הערה 11.

אפוד – יש תרפים. בעקדת יצחק מסביר את קשר הדברים, שהאפוד היה חפץ בשימוש לעבודה זרה (עיין שופטים ח, כו, יז, ה), והתורה מצוה ללבושו דווקא כבגד אחורי⁵, ובכך לבטא זלזול בו.

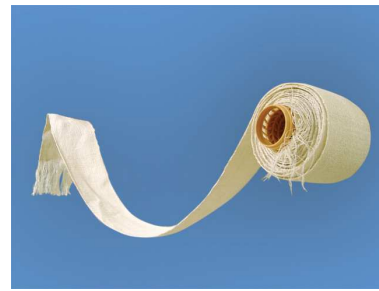
יתכן הסבר אחר: האפוד מיועד לשאת את החושן, ובכמה מקומות הוא מהווה שם חלופי לו (שמואל-א ב, כח, יד, ג, כג, ו-ט). הרמב"ם (הל' כלי המקדש י, יג) אף מסביר, שלבישת אפוד היתה סימן להופעת רוח הקודש על האדם. המשיכה אחרי עבודה זרה נובעת מן הרצון לדעת את העתידות (עיין דברים יח, ט-טו, ורמב"ן בראשית לא, יט), ולבישת האפוד והחושן היא האפשרות שהועידה התורה לבני ישראל לדעת את העתיד, במקום להיגרר לעבודה זרה (על פי 'דברי טובה', שופטים ח"א, עמ' תקנ).

ז. מעיל

הגמ' מציינת את הקשר בין המעיל לבין לשון הרע, בכך שהמעיל משמיע קול; וזאת דווקא בלשון הרע שבפרהסיא, ואילו בצנעא – הקטורת היא שמכפרת. אף כאן התחבטו המפרשים בהסברת הדבר, ואפשר להציע כך: הפעמונים נועדו להוות כמין התראה לפני כניסת הכהן הגדול אל הקודש, ככתוב: "ונשמע קולו בבואו אל הקודש", ובמדרש⁶ למדו מכאן שראוי לאדם להשמיע קול לפני כניסתו לבית

5. בעקדת יצחק הטעים: "שיהא תלוי ומושלך אחרי גוו של כהן מהחגורה ולמטה, במקום השפל שבאדם, והוא ודאי דרך בזיון". פירושו נובע משיטת רש"י (שמות כח, ו) בהבנת צורתו של האפוד, שהוא בתחתית הגוף, אך ראה במאמרו של הרב ישראל אריאל (מעלין בקודש' ו, עמ' 42-11): 'אפוד – סינר או מעיל? לפי שיטת כמה ראשונים שהאפוד הוא כעין הקרוי בימינו 'אפוד', ומולבש על הגב ואינו משתפל מטה.

6. ראה במערכה הקודמת, הערה 14.

מעקמו לכאן ולכאן". במדרשים מקבילים (ויקרא רבה פרשה י, ו, שיר השירים רבה פרשה ד, ה) מוסבר, שהאבנט היה חלול, כגנבים העושים מעשיהם בסתר.

ה. חושן

הגמ' לומדת מ"חושן משפט" שהוא מכפר על עיוות הדין. הכהנים מיועדים להיות מורי התורה בישראל³, והכהן הגדול הוא ראש למורי התורה⁴. לבישת החושן והאורים והתומים (למהותם – עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה לה) מבטאת את רצונו לכוון את הדינים לאמיתתה של תורה על פי רצונו של מקום.

ו. אפוד

הגמ' מציינת את הקשר לעבודה זרה על פי הפסוק בהושע (ג, ד): "אין אפוד ותרפים", ופירש רש"י, שבהעדר

3. דברים לג, ח-י: "תומיך ואוריך לאיש חסידך... יורו משפטיך ליעקב". מלאכי ב, ז: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". עיין גם ויקרא יח, יא, דברים יז, ט, ירמיהו יח, יח, דברי הימים ב טו, ג, ושם לא, ד.

4. הדבר מתבטא בהבאת "פר הבא על כל המצוות" כשהורה לעצמו הוראת טעות (ולא ככל אדם, המביא על שגגת מעשה בלבד), במקביל לפר העלם דבר של ציבור בהוראת בית דין לכל ישראל.

ומתרצת: "הא דאהנו מעשיו, הא דלא אהנו מעשיו", היינו: אם גרם נזק ממשי לזה שסיפר עליו – נגעים באים עליו; ואם לאו – דיו בכפרת המעיל. מדוע לא מקשה הגמ' ומתרצת גם לגבי שפיכות דמים וגילוי עריות? מפני שכפרה על ידי נגעים היא לאדם החוטא עצמו, והגמ' מקשה על סתירה רק לגבי לשון הרע, שעליה נענש החוטא בלבד, ואילו בשפיכות דמים וגילוי עריות אין כל סתירה: החוטא עצמו יענש בנגעים, והציבור יזדקק לכפרת הבגדים.

תוס' בערכין (ד"ה הא) מקשים על רש"י, שמצינו שבכל העבירות הציבור נענש על חטאי היחיד, אם יש בידם למחות ולא מחו (שבועות לט,א-ב). אך תוס' כאן מתרצים קושיה זו (בלי להזכירה במפורש), שאמנם אין הבדל מהותי בין אחריות הציבור בשפיכות דמים ובלשון הרע, אבל בלשון הרע מן הסתם אין הציבור נענשים אם לא התערבו ומחו, שמא הדיבור האסור לא יביא לידי תקלה.

הסבר אחר לסוגיה כתבו התוס' בערכין, לפיו כולה עוסקת בחטאי היחיד, ואפילו בשפיכות דמים וגילוי עריות: מי שעשה מעשה שמחייב מיתת בית דין, אך ללא התראה – בגדי הכהונה מכפרים על העדר המיתה שלא נתקיימה בו, והנגעים יכפרו על עצם המעשה. פירוש נוסף: התירוץ בגמ' שם: "הא דאהנו מעשיו, הא דלא אהנו מעשיו" מוסב לא רק על לשון הרע, אלא גם על שאר הפרטים שלגביהם הוזכרה כפרה בבגדים ובנגעים – שפיכות דמים, גילוי עריות וגסות הרוח – ועל כולם אומרת הגמ', שהבגדים מכפרים רק על כוונה שלא הגיעה לכלל מעשה⁸.

אימתי הבגדים מכפרים?

תוס' (ד"ה מכפרים) כותבים בפשטות, שלאחר חורבן המקדש בטלה כפרת הבגדים. אפשר שלדעתם הבגדים מכפרים רק בשעת לבישתם, כעין ריצוי הציץ על קרבן שנטמא, שהוא רק בשעה שעודהו על מצחו (עיין יומא ז,ב, מחלוקת תנאים בדבר). מצינו בראשונים דעה אחרת, בפירוש רבנו אליקים ליומא (עב,ב). הגמ' שם אומרת על הפסוק: "בגדי שרד" (שמות לט,א), ש"אלמלא בגדי כהונה – לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליטי". רש"י מפרש שבגדי הכהונה מאפשרים את הקרבת הקרבנות המכפרת על ישראל, אולם רבנו אליקים כותב: "אילמלי בגדי כהונה שנשתיירו, שעדיין הן קיימין ברומי ומכפרין עדיין על ישראל".

בשו"ת באר יצחק (לר' יצחק אלחנן מקובנה, או"ח סי' כו) חידש, שלבישת הבגדים מסייעת לכפרת הקרבנות. לפיכך יש חשיבות שבעבודת ציבור הכהן ילבש דווקא בגדי כהונה שנקנו מכספי הציבור, עיין שם.

ברבים; לגבי גילוי עריות – כגון האמור בגמ' בשבת נה,ב על בני עלי, שעכבו את הנשים הבאות למשכן שילה ולכן נחשבו כאילו עברו על אשת איש; לגבי גסות הרוח – אם זו לא הביאה אותו לכלל מעשה כלשהו (רא"ש בשטמ"ק שם אות כד).

חברו. נמצא שהפעמונים הם סימן לשמירה על פרטיות והמנעות מסקרנות ובלישה אחרי מעשי חברו, וזהו היפך לשון הרע. הדבר מסביר גם את המימרא: "כמחלוקת כאן כך מחלוקת במראות נגעים", שכן הנגעים באים על לשון הרע (ערכין שם), וכנגד כל אחד ממראות נגעים יש פעמון.

ח. ציץ

הציץ מכפר על עזות פנים, "כי מי הוא זה אשר יראה כהן בגדולתו, וציץ הזהב אשר השם המפורש חקוק בו עומד על מצחו, שלא יכבוש פניו בקרקע מהביט אל האלהים" (עקדת יצחק). בירושלמי מופיעה דעה נוספת, לפיה הציץ מכפר על המגדפים.

כפרת הבגדים - על החוטא או על הציבור?

לגבי כפרת הכתונת על שפיכות דמים מפרשים רש"י (ד"ה ידיע מאן קטליה וד"ה ומשני) ותוס' (ד"ה מכפרים), שהכפרה איננה על שופך הדמים עצמו, אלא על הציבור. בעבירה זו הטילה התורה את האחריות על כלל הציבור, ככתוב: "ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו" (במדבר לה,לג), ואם לא עשו את חובתם לבער את החוטא – זקוקים הם לכפרה. על כך מחלקת הגמ', שאם הרוצח אינו ידוע – העגלה הערופה מכפרת, ואם הוא ידוע ואי אפשר להורגו, מפני שלא התרו בו – הבגדים מכפרים.

רש"י בערכין (טז,א ד"ה אהנו מעשיו) מבדיל במפורש בין שפיכות דמים וגילוי עריות, שגם בהן מצאנו שהציבור נענש על העלמת עינו, ככתוב: "ותטמא הארץ ואפקוד עוונה עליה" (ויקרא יח,כה), לבין לשון הרע, שהוא חטא פרטי שלא מצאנו שאחרים נענשים עליו.

בכך יישב רש"י קושי בסוגיה בערכין שם: היא מביאה מאמר שנגעים באים על שבע עבירות, ובהן לשון הרע ושפיכות דמים וגילוי עריות, ומקשה על סתירה בין מאמר זה לבין המימרא שהבגדים הם שמכפרים על לשון הרע⁷,

7. בקושיית הגמ' שם לא מפורש שהסתירה הנדונה היא לגבי לשון הרע, אבל מלשונה בתירוץ: "אי לא אהנו מעשיו מעיל מכפר" מובן כך.

8. לגבי שפיכות דמים אומרים תוס' ש"לא אהנו מעשיו" היינו שהלבין פני חברו